

Вікторія ЯВОРСЬКА

Національний університет “Львівська політехніка”,
доцент кафедри адміністративного та інформаційного права
Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти,
кандидат юридичних наук, доцент
viktoriia.h.yavorska@lpnu.ua
ORCID: 0000-0003-2225-6747

НАСИЛЬНИЦЬКА ПЕРЕДАЧА ДІТЕЙ З ОДНІЄЇ ГРУПИ В ІНШУ З ПОЗИЦІЇ ГЕНОЦИДУ

<http://doi.org/10.23939/law2025.48.552>

© Яворська В., 2025

Вчинення геноциду в період війни визнається великою загрозою, адже вказане діяння направлене на повне або часткове знищення певної групи. У таких умовах збільшується важливість правильної кваліфікації вчинення геноциду, врахування всіх об’єктивних та суб’єктивних елементів злочину, визначення злочинного наміру. В національному кримінальному праві геноцид визнається діянням вчиненим з метою знищити певну групу наступними проявами: позбавлення життя членів групи; заподіяння членам групи серйозної шкоди; створення для групи життєвих умов, спрямованих на повне чи часткове її фізичне знищення; впровадження заходів, спрямованих на запобігання дітонародженню в такій групі; насильницької передачі дітей з однієї групи в іншу.

Метою статті є проведення аналізу насильницької передачі дітей з однієї групи в іншу з позиції вчинення злочину геноциду.

Вказана мета передбачає дослідження норм Кримінального кодексу України, міжнародних документів, позицій вчених відносно кваліфікації геноциду та визначення понять.

В Україні визнання вчинення геноциду почалося з фіксації насильницької передачі дітей з однієї групи в іншу. З початку війни постійно надаються відомості державою-агресором про кількість примусово переміщених дітей, змінюється національна ідентичність дітей, наявні докази вчинення геноциду.

Виникає питання з приводу використання різних понять в Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього та Кримінальному кодексі України. В міжнародних документах використовується поняття “передання дітей” та “насильницьке переміщення”.

Відмічаються негативні наслідки примусового переміщення дітей з однієї групи в іншу, зокрема велика кількість переміщених дітей; негативний вплив на подальше відтворення нації; зменшується ідентичність групи; застосування сили чи погрози застосування сили; постійне обговорення у ЗМІ держави-агресора вказаного питання.

Передача дітей з однієї групи в іншу визнається вчиненням геноциду, але необхідно досліджувати всі важливі аспекти цього злочину, враховуючи наявну загрозу для дітей в період війни. Практична небезпека полягає у негативному впливі на дітей, яких передали в іншу групу і намагаються вплинути на майбутнє покоління.

Ключові слова: злочин, геноцид, дитина, передача, примусове переміщення.

Постановка проблеми. З початку війни російські військові вчинили значну кількість злочинів, які необхідно правильно кваліфікувати. Довгий період часу визнавалися воєнні злочини, проте за всіма характеристиками періодично вчиняється геноцид. Воєнні злочини передбачають порушення законів та звичаїв війни, що простіше довести на практиці, а геноцид пов'язаний з “наміром повністю або частково знищити певну групу” і довести вказаний намір важче. Після трьох років війни вчинення злочину геноциду не викликає запитань, але на початку війни вчинення геноциду почали визначати на практиці у зв'язку з примусовим переміщенням дітей з нашої держави на територію Росії.

Аналіз дослідження проблеми. Війну Росії проти України як геноцид українського народу проаналізували в своїх публікаціях Азаров Д. С., Венгер В. М., Коваль Д. О., Нуріджян Г. С. Зокрема вчені дослідили вчинення геноциду через насильницьку передачу дітей з однієї групи в іншу в період війни. Краснікова О. В. визначила ознаки геноциду українського народу, докази вчинення геноциду в період війни.

Мета статті - дослідження та проведення аналізу насильницької передачі дітей з однієї групи в іншу з позиції геноциду.

Виклад основного матеріалу. Парламентська асамблея Ради Європи визнала діяння Росії геноцидом після передачі українських дітей. З метою нормативного закріплення вчиненого геноциду 25 січня 2024 року ухвалена резолюція «Ситуація щодо дітей України» [1, с. 47].

Вчинення геноциду шляхом примусового переміщення дітей визначається в статті 2 Конвенції про геноцид та статті 6 Статуту МКС [2, с. 30]. Міжнародні документи чітко визначають заборону примусового переміщення дітей.

Проте, з початку війни постійно відбувається примусове переміщення дітей, підготовані установи в Росії та пристосоване законодавство.

За відомостями на квітень 2022 р. міністр закордонних справ Росії відмітив, що від початку війни понад один мільйон людей було переміщено з України до Росії, зокрема понад 180 000 дітей. Вказане переміщення називають добровільною евакуацією, проте при переміщенні застосовували силу чи погрози застосування сили. Уповноваженим з прав людини нашої держави повідомлялося про понад 121 000 примусово депортованих дітей до Росії, в якій змінювалося законодавство для полегшення усиновлення депортованих дітей [3, р. 34]. Варто замислитися про вказану кількість примусово переміщених дітей до Росії та наслідки примусового переміщення.

В червні 2022 року Росія повідомила про 300 000 дітей переміщених з України. Слідча комісія ООН вбачає в переміщенні дітей з України порушення міжнародного гуманітарного права. 17.03.2023 р. МКС видав ордери на арешт президента Росії та уповноваженої при Президенті РФ з прав дитини за вчинення воєнних злочинів. Проте, в діях вказаних осіб наявні ознаки геноциду, адже діти навчалися російською мовою, усиновлювалися, видавалися російські свідоцтва про народження, утримувалися в таборах з метою знищити їх ідентичність [2, с. 31].

Про вчинення геноциду можна відмітити проаналізувавши наступні чинники, зокрема відкрите повідомлення про переміщення дітей, застосування сили чи погроза застосування сили, велика кількість потерпілих дітей, вдосконалення законодавства, проведення усиновлення дітей. У цьому випадку вчинений геноцид, а не евакуація чи депортація.

Наступним питанням варто відмітити кількість примусово переміщених дітей, адже відомості в офіційних джерелах, повідомленнях в засобах масової інформації, даних міжнародних організацій часто відрізняються. Вказане питання на даний момент не визначене чітко, причому названа проблема відрізняється важливими причинами. Важко визначити кількість примусово переміщених дітей, адже примусове переміщення не припиняється і до цього часу відбувається постійно [1, с. 67].

Важливим питанням визнається наявність складу злочину геноциду в примусовому переміщенні дітей. Експерти вбачають в переміщенні дітей складові геноциду, зокрема перевиховання дітей, зміна ідентичності, мови, культури, традицій [1, с. 51].

На позбавлення відчуття національної групи, зацікавлення держави в цьому процесі та залучення державних органів агресора, навідування дитячих будинків, вилучення файлів для подальшого розшуку дітей вказують норми про можливість усиновлення без наявності згоди дитини чи опікуна. Вказана діяльність передбачає негативні наслідки переміщення для держави: позбавлення майбутнього покоління, знищення національної ідентичності, мови, культури у вказаних дітей, втілення думки покинутості у дітей [1, с. 68].

Переміщення дітей негативно впливає на зв'язок з самобутністю, культурою, мовою, традиціями групи [4, с. 469].

Примусове переміщення дітей з однієї групи в іншу визнається геноцидом, а також в багатьох випадках порушує визначальні права дитини, зокрема відбувається постійне нехтування та порушення міжнародних документів про права дитини.

В період війни постійно відбуваються посягання на права дітей, які передбачені в міжнародних документах [5, с. 73].

Проаналізуємо наявність складу злочину, який передбачений в статті 442 Кримінального кодексу України. З метою доведення геноциду потрібно встановити:

- Об'єктивний елемент (передача однієї чи більше дітей, тобто людини до вісімнадцяти років, відбувається передача з однієї групи в іншу);
- Суб'єктивний елемент (виконавець знав чи повинен знати, що людина не досягла вісімнадцяти років, наявність умислу на вчинення злочину) [4, с. 468].

Відносно об'єктивного елемента наявні відомості про передачу значної кількості дітей, суб'єктивний елемент проявляється в прямому умислі, який підтверджений підготовкою злочину, повідомленням про передачу дітей та іншими діями.

Варто звернути увагу на використання відмінних понять у визначенні геноциду в міжнародному праві та національному кримінальному законодавстві. В міжнародному праві використовується поняття “примусове переміщення дітей такої групи до іншої групи” [6], відповідно використовується поняття “переміщення дітей”. В Кримінальному кодексі України використовується поняття “насильницька передача дітей” [7].

В посібнику з кримінального права наявне визначення поняття застосоване в Кримінальному кодексі України [8, с. 310].

В міжнародних документах застосовується поняття “переміщення дітей”, що вказує на зміну місця перебування дитини, як зміст вказаного злочину. В певних випадках навіть використовуються поняття насильницьке переміщення та депортація.

Наприклад, в пункті 2 резолюції ПАРЕ від 27 квітня 2023 року «Депортації та насильницькі переміщення українських дітей та інших цивільних осіб до російської федерації або на тимчасово окуповані території України: створення умов для їхнього безпечного повернення, припинення цих злочинів та покарання винних» вказано необхідність визнавати вчинення геноциду при вчиненні насильницького переміщення дітей. У пункті 10 цього документу відмічено наявність доказів цього діяння з метою знищити повністю чи частково національну, етнічну, расову чи релігійну групу [1, с. 47].

Варто проаналізувати відмінність понять “насильницьке переміщення” та “депортація”, адже в певних випадках вони застосовуються поряд в нормативних документах. Примусове переміщення може відбуватися в межах території держави, а депортація передбачає переміщення через кордон до іншої держави. В цьому полягає значна відмінність. З цього можна зрозуміти, що примусове переміщення дітей відбувається, навіть якщо не перетинається кордон. Поняття “примусове переміщення” почало застосовуватися після використання в міжнародних документах, з 1949 року відносно заборони примусового переміщення в межах тимчасово окупованої території. Примусове переміщення визнається воєнним злочином [5, с. 35].

Поняття насильницьке переміщення передбачає застосування фізичної сили, примусу, страху перед насильством, примусом, затриманням, психічним тиском або зловживанням владою, вплив страху або відчаю в умовах збройного конфлікту [2, с. 30].

В інших документах можна побачити поняття “насильницьке передання” пов’язане з вчиненням геноциду. Згідно позиції Міжнародного суду ООН насильницьке передання дітей від однієї групи до іншої: «може також слугувати фізичному знищенню групи, повністю або частково, оскільки таке передання може знизити здатність групи до самовідновлення, а відтак і виживання в довгостроковій перспективі» [2, с. 30]. Передання дітей може негативно вплинути на майбутнє певної групи, зокрема якщо примусово перемістили велику кількість дітей і вказана злочинна практика постійно продовжується.

Відповідно, в міжнародних документах використовуються поняття “насильницьке передання” та “насильницьке переміщення” при визначенні геноциду.

Наявність доказів вчинення геноциду відносно дітей вивчається науковцями. О. В. Краснікова наводить доказами вчинення геноциду при примусовому переміщенні українських дітей постійне обговорення вказаного питання в ЗМІ, полегшення усиновлення в Росії та наявність батьків у дітей, яких незаконно перемістили [9, с. 411].

В період війни діти потребують постійного захисту. Переміщення захищених осіб з окупованої території є серйозним порушенням за міжнародними документами [5, с. 30].

Висновки. Насильницька передача дітей з однієї групи в іншу з метою повного або часткового знищення національної, етнічної, расової чи релігійної групи визнається геноцидом відповідно до кримінального законодавства нашої держави. Виникає питання узгодження термінів “передача дітей” та “насильницьке переміщення” для правильного значення понять в законодавстві. В Кримінальному кодексі України використовується поняття “насильницька передача дітей з однієї групи в іншу”. В міжнародних документах використовується поняття “передання дітей” та “насильницьке переміщення”.

Проаналізувавши позиції наявні в науковій юридичній літературі можна зробити висновок, що відмічаються негативні наслідки примусового переміщення дітей з однієї групи в іншу: значна кількість переміщених дітей; негативний вплив значної кількості переміщених дітей на подальше відтворення нації і виживання в подальшому; зменшується ідентичність групи; застосування сили чи погрози застосування сили; постійне обговорення у ЗМІ держави агресора вказаного питання.

Потрібно враховуючи наявну загрозу для дітей в період війни. Практична небезпека полягає у негативному впливі на дітей, яких передали в іншу групу і намагаються знищити їх зв’язок з нацією, культурою, мовою, ідентичністю, а внаслідок цього вплинути на майбутнє покоління.

Подяки. Немає.

Фінансування. Автор заявляє про відсутність фінансової підтримки для проведення досліджень чи публікації цієї статті.

Внесок автора. Автор підтверджує свою виключну відповідальність за цю роботу. Автор схвалює цю роботу і бере на себе відповідальність за її цілісність.

Конфлікт інтересів. Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Виклики, що постали перед Україною в умовах міжнародного збройного конфлікту: воєнні злочини та злочин геноциду. Лабораторія законодавчих ініціатив. *Часопис “Парламент”*. Випуск 2. 2023-2024. 96 с.
2. Азаров Д. С., Венгер В. М., Коваль Д. О., Нуріджанян Г. С. Війна Росії проти України як геноцид українського народу. *Наукові записки НаУКМА*. Юридичні науки. 2023. Том 11. С. 12-39.
3. En Independent Legal Analysis of the Russian Federation’s Breaches of the Genocide Convention in Ukraine and the Duty to Prevent. New Lines Institute for strategy and policy. *Raoul Wallenberg centre for human rights*. May. 2022. 47 p.

4. Настільна книга судді: матеріали для розгляду справ про міжнародні злочини. USAID, Верховний Суд, Національна школа суддів України, Global Rights Compliance. URL: <https://tinyurl.com/2x6djr7h> 840 с.
5. Вероніка Білкова, Сесілі Геллештвейт, Еліна Штейнерте. Звіт про порушення та недотримання міжнародного гуманітарного права та права прав людини, воєнні злочини та злочини проти людяності, пов'язані з примусовим переміщенням та/або депортацією українських дітей до Російської Федерації. Організація з безпеки та співробітництва в Європі Бюро з демократичних інститутів і прав людини. 28 квітня 2023 року. 97 с.
6. Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього від 09.12.1948 р. Верховна Рада України. Законодавство України. Офіційний переклад Конвенції надісланий листом МЗС № 72/14-612-54598 від 22.04.2024. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_155#Text (Дата звернення: 12.07.2025)
7. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 р. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2001. № 25-26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (Дата звернення: 12.07.2025)
8. Кримінальне право України. Особлива частина : навчальний посібник / Попович О. В., Томаш Л. В., Латковський П. П., Бабій А. Ю. Чернівці, 2022. 319 с.
9. Краснікова О. В. Ознаки геноциду українського народу під час сучасної війни України та Росії. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 5. С. 409-412.

REFERENES

1. *Vyklyky, shcho postaly pered Ukrainoiu v umovakh mizhnarodnoho zbroinoho konfliktu: voenni zlochyyny ta zlochyyn henotsydu* [Challenges facing Ukraine in the context of international armed conflict: war crimes and the crime of genocide]. Laboratory of Legislative Initiatives. Journal "Parliament". Issue 2. 2023-2024. 96 p. [In Ukrainian].
2. Azarov, D. S., Venher, V. M., Koval', D. O., Nuridzhanyan, G. S. (2023). *Viina Rosii proty Ukrainy yak henotsyd ukrainskoho narodu* [Russia's War Against Ukraine as a Genocide of the Ukrainian People]. Scientific Notes NaUKMA. Legal Sciences. Volume 11. Pp. 12-39. [In Ukrainian].
3. *En Independent Legal Analysis of the Russian Federation's Breaches of the Genocide Convention in Ukraine and the Duty to Prevent*. [En Independent Legal Analysis of the Russian Federation's Breaches of the Genocide Convention in Ukraine and the Duty to Prevent]. New Lines Institute for strategy and polisy. Raoul Wallenberg centre for human rights. May. 2022. 47 p. [In English].
4. *Nastilna knyha suddi: materialy dlia rozghliadu sprav pro mizhnarodni zlochyyny* [The Judge's Desk Book: Materials for Considering Cases on International Crimes]. USAID, Supreme Court, National School of Judges of Ukraine, Global Rights Compliance. Retrieved from: <https://tinyurl.com/2x6djr7h> 840 s. [In Ukrainian].
5. Veronika Bilkova, Sesili Helleshtveyt, Elina Shteynerte. (2023). *Zvit pro porushennia ta nedotrymannia mizhnarodnoho humanitarnoho prava ta prava prav liudyny, voenni zlochyyny ta zlochyyny proty liudianosti, poviazani z prymusovym peremishchenniam ta/abo deportatsiieiu ukrainskykh ditei do Rosiiskoi Federatsii* [Report on violations and non-compliance with international humanitarian and human rights law, war crimes and crimes against humanity related to the forcible transfer and/or deportation of Ukrainian children to the Russian Federation]. Organization for Security and Co-operation in Europe Office for Democratic Institutions and Human Rights. April 28, 2023. 97 p. [In Ukrainian].
6. Konventsiiia pro zapobihannia zlochyynu henotsydu ta pokarannia za noho vid 09.12.1948 r. [Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide of 09.12.1948]. Verkhovna Rada of Ukraine. Legislation of Ukraine. Official translation of the Convention sent by letter of the Ministry of Foreign Affairs No. 72/14-612-54598 dated 22.04.2024. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_155#Text (Accessed: 10.07.2025) [In Ukrainian].
7. Kryminalnyi kodeks Ukrainy vid 05 kvitnia 2001 r. [The Criminal Code of Ukraine]: of April 5, 2001. Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine (VVR). 2001. No. 25-26. Art. 131. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (Accessed: 10.07.2025) [In Ukrainian].
8. Kryminalne pravo Ukrainy [Criminal Law of Ukraine]. (2022). Special part: textbook / Popovych O. V., Tomasz L. V., Latkovsky P. P., Babiy A. Yu. Chernivtsi. 319 p. [In Ukrainian].
9. Krasnikova, O. V. (2023). Oznaky henotsydu ukrainskoho narodu pid chas suchasnoi viiny Ukrainy ta Rosii. [Signs of genocide of the Ukrainian people during the modern war between Ukraine and Russia]. Legal Scientific Electronic Journal. No. 5. P. 409-412. [In Ukrainian].

Отримано: 24.07.2025

Прорецензовано: 02.09.2025

Схвалено до друку: 29.09.2025

Опубліковано (онлайн): 12.12.2025

Надруковано: 26.12.2025

Viktoriia YAVORSKA

Lviv Polytechnic National University,
Educational and Research Institute of Law,
Psychology and Innovative Education,
Associate Professor of the Administrative
and Informational Law Department,
Ph.D. in Law, Associate Professor
v0673952677@gmail.com
ORCID: 0000-0003-2225-6747

FORCED TRANSFER OF CHILDREN FROM ONE GROUP TO ANOTHER FROM A POSITION OF GENOCIDE

The commission of genocide during wartime is recognized as a great threat, since the specified act is aimed at the complete or partial destruction of a certain group. In such conditions, the importance of correctly qualifying the commission of genocide, taking into account all objective and subjective elements of the crime, and determining criminal intent increases. In national criminal law, genocide is recognized as an act committed with the aim of destroying a specific group by the following manifestations: taking the lives of members of the group; causing serious harm to members of the group; creating living conditions for the group aimed at its complete or partial physical destruction; implementing measures aimed at preventing the birth of children in such a group; forcibly transferring children from one group to another.

The purpose of the article is to analyze the forcible transfer of children from one group to another from the perspective of committing the crime of genocide.

This purpose involves studying the norms of the Criminal Code of Ukraine, international documents, and the positions of scholars regarding the qualification of genocide and the definition of concepts.

In Ukraine, the recognition of genocide began with the recording of the forcible transfer of children from one group to another. Since the beginning of the war, the aggressor state has constantly provided information about the number of forcibly displaced children, the national identity of the children has changed, and there is evidence of genocide.

The question arises regarding the use of different concepts in the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide and the Criminal Code of Ukraine. International documents use the concepts of “child transfer” and “forcible transfer”.

The negative consequences of the forced transfer of children from one group to another are noted, in particular, a large number of displaced children; a negative impact on the further reproduction of the nation; a decrease in the identity of the group; the use of force or threats of force; constant discussion of the issue in the media of the aggressor state.

The transfer of children from one group to another is recognized as an act of genocide, but it is necessary to examine all the important aspects of this crime, taking into account the existing threat to children in times of war. The practical danger lies in the negative impact on children who are transferred to another group and are trying to influence future generations.

Keywords: crime, genocide, child, transfer, forced displacement.